

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ ТА ГАЛУЗЕЙ. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 65:330:331.7

JEL Classification: M21, M29

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).170-176](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).170-176)

К.С. Жадько, проф. д-р екон. наук

Д.М. Самойленко, асп.

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро, Україна

Економічна безпека підприємств в умовах цифрових технологій і пандемії

Стаття присвячена вирішенню наукових проблем економічної безпеки суб'єктів господарювання різних форм власності, зокрема в умовах цифрових технологій та пандемії. Визначено суть поняття "економічна безпека підприємства", проведено аналіз поглядів провідних вчених-економістів щодо зазначеної теми досліджень. Обґрунтовані значущість економічної безпеки підприємств, запропоновано шляхи вирішення проблем економічної безпеки для діяльності підприємств у формі пропозицій.

економічна безпека, цифрові технології, підприємство, пандемія, бізнес

К.С. Жадько, проф., д-р екон. наук

Д.М. Самойленко, асп.

Університет таможенного дела и финансов, г. Днепр, Украина

Экономическая безопасность предприятий в условиях цифровых технологий и пандемии

Статья посвящена решению научных проблем экономической безопасности субъектов хозяйствования разных форм собственности, в частности в условиях цифровых технологий и пандемии. Определена суть понятия "экономическая безопасность предприятия", проанализированы взгляды ведущих экономистов относительно указанной темы исследований. Обоснована значимость экономической безопасности предприятий, предложены пути решения проблем во время кризиса в деятельности предприятий.

экономическая безопасность, цифровые технологии, предприятие, пандемия, бизнес

Постановка проблеми. Навколишній світ породжує все нові й нові виклики для бізнесу та підприємницької діяльності. Це і єдиний митний простір, і фінансово-економічна криза, і вступ в СОТ, і пандемії ХХІ століття, і віруси цифрових технологій, що підсилюється конкуренцією і безліччю інших проблем. Збільшення кількості загроз вимагає дослідження проблем економічної безпеки підприємств на макро- і мікрорівні економіки. Необхідно розуміти, що факторів прямого або опосередкованого впливу на господарську діяльність в сучасних умовах досить багато, вони постійно змінюються, а тому надзвичайно важливо знати та розуміти їх природу, джерела виникнення і рівень небезпеки, на яку вони наражають підприємство. Економічна безпека будь-якого підприємства повинна вирішувати питання щодо можливих ризиків, загроз та небезпек таких, наприклад, як віруси в умовах цифрових технологій або пандемії.

Остаточного можемо констатувати, що цифрові технології - це вже повсякденність і з кожним роком вони займають все більшу частину життя і діяльності як суб'єктів господарювання, так і кожної людини. З іншого боку, історично так склалося, що в кожному столітті виникають ті чи інші пандемії, пов'язані з життєздатністю людей і тварин. На наш погляд, ці фактори потребують додаткових наукових досліджень діяльності підприємств та їх економічної безпеки щодо чітких організаційних підходів і зміни в стратегії і тактиці діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо досліджень і публікацій з безпеки діяльності підприємств, доцільно виділити три групи.

Перша група публікацій пов'язана з нормативними актами, що регулюють на державному рівні питання економічної безпеки в нашій державі. Вони більше описують і регламентують питання національної безпеки і оборони. До них відносяться Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України», Методичні рекомендації щодо оцінки економічної безпеки. Ці документи визначають «національну безпеку» як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз і в той же час відзначають, що державна політика у сфері національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення зокрема і економічної безпеки [5, 11]. Міжнародна практика свідчить про такі ж підходи, і лише деякі державні органи окремо займаються питаннями виключно економічної безпеки – податкова служба, національна поліція, служба безпеки України.

Друга група, що становить більшість, містить дослідження і публікації, в яких розглядають проблеми економічної безпеки. При цьому автори акцент роблять на категорії, поняття, економічний зміст слів: І. Бінько, І. Богданов, М. Ващекін, М. Єрмошенко, А. Кузьменко, В. Кір'янов, А. Кирієнко, С. Марова, В. Паньков, В. Рубанов, В. Савін, В.Ткаченко, В.Шлемко [1-7; 14].

До третьої групи належать науковці, які крім суті, понять, категорій економічної безпеки, більш ґрунтовно додатково досліджують процеси і методики економічної безпеки: Д. Ковальов, О. Ляшенко, В. Мунтіян, Т. Сухорукова [4; 8-13].

Проте, слід відмітити, що сьогодення потребують уточнення питання методики, механізмів здійснення та організації економічної безпеки діяльності підприємств в умовах цифрових технологій та пандемії, що в роботах науковців не досліджено.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка напрямів і підходів щодо посилення економічної безпеки діяльності підприємств різних форм власності в умовах використання цифрових технологій і пандемії для подолання можливих викликів, загроз, ризиків, небезпеки.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства передбачає покращення фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання в умовах можливих викликів, загроз, небезпеки. Правильно організована економічна безпека забезпечує розвиток та стабільність, збереження активів, здатність менше витратити та реагувати на зміни зовнішньої та внутрішньої ситуації та загрози. Якщо досліджувати думки науковців щодо поняття «економічна безпека», «безпека», то необхідно виділити такі погляди:

1) А. Кузьменко вважає, що безпека – це конкретна категорія, яка має на меті захист та просування життєвих інтересів людини, суспільства, держави [7];

2) С. Марова описує безпеку як стан об'єкту захисту, при якому дія на нього всіх потоків речовини, енергії й інформації не перевищує максимально допустимих значень [9];

3) М. Ващекін визначає безпеку як стан, в якому можна визначати шляхи та форми свого економічного розвитку [12];

4) І. Богданова характеризує безпеку як збереження економічної самостійності країни [8];

5) А. Кирієнко вбачає в безпеці стан захищеності економічних інтересів особистості, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [6].

6) В. Шлемко та І. Бінько під економічною безпекою розуміють такий стан національної економіки, який дозволяє зберегти стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз [1,2];

7) В. Мунтіян вважає економічну безпеку заходами направленними на постійний та стабільний розвиток, а загрози як можливість заподіяння шкоди, майнових, фізичних або моральних (духовних) збитків особистості, суспільству чи державі [10];

8) Д. Ковальов, Т. Сухорукова додатково виділили захисні функції економічної безпеки [12];

9) М. Єрмошенко розглядають економічну безпеку як стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю[3].

На основі аналізу публікацій вчених доцільно виділити в класичному вигляді: міжнародний, державний, регіональний, галузевий, приватний або господарчий рівень економічної безпеки [4,8,10-13]. XXI століття безумовно характеризується цифровізацією життя. Доля електронної комерції за різними інтернет джерелами на початку 2018 року складала 15-25%, а на кінець 2020 року сягне від 40 до 60%, що пояснюється карантинами та локдаунами пов'язаними з пандемією. На нашу думку, економічна безпека будь-якого підприємства – це можливість здійснювати діяльність, підтримувати нормальні умови праці, розвиток, а у випадках виникнення зовнішніх та внутрішніх викликів, загроз, ризиків, небезпеки протистояти і відновлювати свою діяльність [4].

На сьогодні в Україні створено ряд державних агенцій, зокрема ДБР, АРМА (планується створення бюро для забезпечення економічної безпеки), які працюють на макро і мікрорівні суб'єктів господарювання. Планується, що Бюро економічної безпеки (БЕБ) розслідуватиме кримінальні порушення в економіці, займатиметься розслідуванням ухилення від сплати податків, а також злочинами, пов'язаними з економікою та фінансами. В Бюро працюватимуть детективи, які не лише збиратимуть аналітичну інформацію про економічні злочини, але й вестимуть оперативно-розшукову діяльність на рівні з іншими силовими структурами.

У 2019 році в Україні щодня проводилося 183 арешти майнових об'єктів та 200 обшуків. В результаті за рік відбулося 67 тисяч арештів майнових об'єктів та 70 тисяч обшуків, однак судова система значно знижує результат. Безсумнівно, великий позитив у тому, що в Україні припиниться практика «перехресного» переслідування за економічні злочини, і що боротьба буде координуватися з єдиного центру, адже раніше в те чи інше підприємство в одному і тому ж кримінальному провадженні могли прийти представники як СБУ, Національної поліції і податкової служби.

Для того щоб уникнути проблем з економічною безпекою підприємства необхідно чітко дотримуватися норм законодавства і бути достатньо мобільним, адже використання нових технологій, виникнення пандемії потребують чіткого плану дій. Цифрові технології і пандемії, на наш погляд, можна розглядати як фактори, що сприяють еволюції людства в нову епоху – перехід діяльності підприємств і життя людей з off-лайн режиму в on-лайн режим, що, в свою чергу, потребує нових підходів до економічної безпеки.

Виключення пошкодження даних, перебоїв в діяльності підприємства, захворювань працівників потребують певних регламентних дій. Отже, всі налаштування економічної безпеки діяльності підприємства починаються з базового рівня – виконання нормативних актів, розпоряджень на рівні держави, відомства і закінчується повсякденними діями в діяльності підприємства. Важливо пам'ятати, що при невиконанні базового рівня економічної безпеки подальше коригування на верхньому рівні втрачає свій сенс, так як «основи» не виконуються. З іншого боку,

наявність проблем у безпеці на верхньому рівні знецінює зусилля зі встановлення безпеки на нижньому рівні, оскільки вона знову залишає прогалини в загальній системі діяльності підприємства. Тому настройка економічної безпеки будь-якого підприємства повинна бути систематизована: на всіх етапах діяльності, на всіх рівнях організаційної структури і структури управління.

Так в умовах дії цифрових технологій та пандемії для стабільної діяльності передбачається наступне:

- підприємство обирає та встановлює захищену операційну систему, сервер баз даних, канали зв'язку та вирішує проблеми, пов'язані з резервним копіюванням даних, оновленням системи, антивірусним захистом;
- віддалена робота через термінальне з'єднання з мінімальним рівнем прав для облікових записів, включаючи тісний доступ до запуску будь-яких додатків;
- використання віртуальних систем для ізоляції користувачів у середовищі терміналу;
- аутентифікація користувачів на рівні логінів, або на основі допустимої безпеки домену;
- дотримання санітарних норм, моніторинг і діагностика діяльності у вигляді показників за певними періодами і підрозділами.

На нашу думку, регулярні бізнес-процеси на основі карти маршрутів для чіткої діяльності підприємств на підставі посадових інструкцій є ідеальним сьогоднішнім. Пропонуємо приблизний перелік робіт в сучасних інформаційних системах підприємств:

1. Створення нового користувача.
2. Встановлення користувачу посадових інструкцій.
3. Видалення користувача.
4. Заявки на зміну прав доступу користувача.
5. Зміна бізнес-процесів, карти маршруту, заявки на нові вимоги, зміни вимог в інформаційних системах.
6. Оповіщення та навчання користувачів про нові функціональні можливості.
7. Узгодження та повідомлення про перебої та сервісно-профілактичні роботи в інформаційній базі.

Вищенаведений перелік робіт знижує витрати на адміністрування і управління діяльністю підприємства і покращує надійність такого адміністрування і управління[4].

В якості критеріїв економічної безпеки на підприємствах, як правило, беруться показники економічної ефективності діяльності або інтегральні показники, розраховані з використанням факторів та вагових коефіцієнтів. Аналіз рівня економічної безпеки підприємства проводиться на основі порівняння, розрахунку показників і критеріїв економічної безпеки підприємства з отриманими раніше значеннями цих показників і критеріїв для підприємства, що аналізується. Крім того, порівнюються поточні і минулі оцінки часткових функціональних показників і критеріїв, виявляються ступені впливу зміни функціональних складових на зміну значення сукупного показника економічної безпеки підприємства. Після цього розрахунку проводять функціональний аналіз заходів для підтримання необхідного рівня функціональних складових економічної безпеки підприємства. Цей функціональний аналіз сприятиме виявленню недоліків і резервів комплексу заходів, що реалізуються підприємством, для становлення кожної з функціональних складових економічної безпеки і безпеки підприємства в цілому, а також дасть можливість менеджерам підприємства скорегувати функціональну систему його економічної безпеки.

Безсумнівно, що достовірна оцінка всіх можливих зазнаних і відвернених збитків по кожному із заходів, які реалізуються, є надто складною, однак саме така методика співвідношення різних аспектів економічної безпеки підприємства за однорідним критерієм або показником оцінки збитків, який, до того ж, вимірюється в тих самих вартісних одиницях, що і витрати на реалізацію заходів, які вживаються, є, мабуть, найбільш адекватною при розрахунку ефекту, що отримуємо від заходів по забезпеченню функціональних складових економічної безпеки підприємства [4,8,12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Безумовно дослідження економічної безпеки в умовах дії цифрових технологій і пандемії допомагають підприємствам вирішувати організаційно-методичні питання економічної безпеки, підходити системно щодо використання людських та технологічних ресурсів.

Серед пропозицій щодо посилення економічної безпеки будь-якого підприємства рекомендуємо:

1) диверсифікацію і розширення обсягів виробництва, що дозволить збільшити економічну ефективність, а саме дохідність підприємства, асортимент та додатково залучити наявних працівників;

2) зменшення операційних витрат за рахунок оптимізації онлайн і офлайн роботи, впровадження економії енергоресурсів – день-ніч, тощо;

3) впровадження агресивного маркетингу, а саме підвищення обсягів чистого доходу за рахунок зайняття нових сегментів ринку;

4) впровадження нових технологій, створення більш якісної продукції;

5) вхідний контроль якості сировини, контроль за технологічними операціями, розробка системи контролю та оцінка якості за окремими технологічними операціями – пошук аналогів; участь у виставках, презентаціях на різних рівнях; постійний моніторинг і коригування даних;

6) проведення акційних знижок та залучення нових потенційних споживачів продукції підприємства.

Подальші дослідження будуть спрямовані на побудову інформаційного забезпечення управління підприємств.

Список літератури

1. Андрощук Г.А., Крайнев П.П. Экономическая безопасность предприятия: защита Коммерческой тайны. Монография. К.: Издательский Дом «Ин Юре», 2000. 400 с.
2. Бинько И.Ф., Шлемко В.Т. Как обеспечить экономическую безопасность Украины? *Всеукраинские ведомости*. 1997. № 138 (810). С.3-8.
3. Ермошенко Н.Н. Определение угрозы национальным интересам в финансово_кредитной сфере *Экономика Украины*. 1999. № 1. С. 4-12.
4. Жадько К.С. Організація виробничої та маркетингової діяльності малого і середнього бізнесу : монографія / за наук. ред. д.е.н., професора, академіка АЕНУ К. С. Жадька. Дніпро: УМСФ, 2019. 224 с.
5. Закон України «Про національну безпеку України». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018, № 31. С. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 30.08.2020).
6. Кирієнко А. В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: дис. канд. екон. наук: 08.06.01 К., 2000. 186 с.
7. Кузьменко А. Проблеми відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам. URL: <http://www. justinian.com.ua/article.php?id=2432> (дата звернення: 30.08.2020).
8. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. / О. М. Ляшенко. 2-ге вид., К.: *НІСД*, 2015. 348с.
9. Марова С. Ф. Управління безпекою життєдіяльності : монографія / Світлана Феліксівна Марова. – Донецьк: Вебер, 2009. С.13.

10. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: підручник / Валерій Іванович Мунтіян. К.: КВІСТ, 1999. 457 с.
11. Наказ №1277 від 29.10.13 р. Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення: 30.08.2020).
12. Третяк В.В. Економічна безпека: сутність та умови формування. *Економіка та держава*. 2010. №1. С.6-8.
13. Lyashenko O. Enterprise economic security management conception /Kozachenko G., Lyashenko O., Bezbognuj V. *Teka Komisji Motoryzacji i Energetyki Rolnictwa Politechniki Lubelskiej Wschodnioukraińskiego Narodowego Uniwersytetu im. Wolodymyra Dala w Lugansku, Lublin, tom XA*. 2010. P. 263–270.
14. Schulte C. Lexikon des Controlling. Munchen; Wien Oldenburg, 1996. P. 49–61.

References

1. Androschuk, H.A., & Krajnev, P.P. (2000). *Ekonomycheskaia bezopasnost' predpriyatiya: zaschyta Kommercheskoj tajny [Ekonomycheskaia bezopasnost' predpriyatiya: zaschyta Kommercheskoj tajny]*. Kyiv: Yzdatel'skyj Dom «Yn Yure» [in Russian].
2. Byn'ko, Y.F., & Shlemko, V.T. (1997). Kak obespechyt' ekonomycheskuiu bezopasnost' Ukrainy? [Kak obespechyt' ekonomycheskuiu bezopasnost' Ukrainy?]. *Vseukrainskye vedomosti - All-Ukrainian Vedomosti*, 138 (810), 3-8 [in Russian].
3. Ermoshenko, N.N. (1999). Opredelenye uhrozy natsyonal'nym ynteresam v fynansovo kretytnoj sfere [Opredelenye uhrozy natsyonal'nym ynteresam v fynansovo kretytnoj sfere]. *Ekonomyka Ukrainy - Economy of Ukraine*, 1, 4-12 [in Russian].
4. Zhadko, K. (2019). *Orhanizatsiia vyrobnychoi ta marketynhovoï diial'nosti maloho i seredn'oho biznesu [Orhanizatsiia vyrobnychoi ta marketynhovoï diial'nosti maloho i seredn'oho biznesu]*. Dnipro: UMSF [in Ukrainian].
5. The Law of Ukraine "On the Fundamentals of National Security of Ukraine" (2018). The Verkhovna Rada of Ukraine. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
6. Kyriienko, A.V. (2000). Mekhanizm dosiahnennia i pidtrymky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Mekhanizm dosiahnennia i pidtrymky ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva]. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kuz'menko, A. (2010). Problemy vidpovidnosti stratehii ta systemy zabezpechennia bezpeky ukrainy natsional'nym potrebam [Problemy vidpovidnosti stratehii ta systemy zabezpechennia bezpeky ukrainy natsional'nym potrebam]. [justinian.com.ua](http://www.justinian.com.ua). Retrieved from <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2432> [in Ukrainian].
8. Liashenko, O.M. (2015). *Conceptualization of management of economic safety of the enterprise*. (2nd ed.). Kyiv: NISD [in Ukrainian].
9. Marova, S. F. (2009). *Upravlinnia bezpekoïu zhyttiediiial'nosti [Upravlinnia bezpekoïu zhyttiediiial'nosti]*. Donetsk: Veber [in Russian].
10. Muntian, V.I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Ekonomichna bezpeka Ukrainy]*. Kyiv: KYYT's [in Ukrainian].
11. Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine (2013). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> [in Ukrainian].
12. Tretyak, V. (2010). Ekonomichna bezpeka: sutnist' ta umovy formuvannia [Ekonomichna bezpeka: sutnist' ta umovy formuvannia]. *Ekonomika ta derzhva - Economy and state*, 1, 6-8 [in Ukrainian].
13. Lyashenko, O., Kozachenko, G., & Bezbognuj, V. (2010). Enterprise economic security management conception [Enterprise economic security management conception]. *Teka Komisji Motoryzacji i Energetyki Rolnictwa Politechniki Lubelskiej Wschodnioukraińskiego Narodowego Uniwersytetu im. Wolodymyra Dala, Lugansk, tom XA*, 263–270 [in English].
14. Schulte, C. (1996). *Lexikon des Controlling [Lexikon des Controlling]*. Munchen; Wien Oldenburg [in English].

Kostiantyn Zhadko, Professor, Doctor of Economics (Doctor of Economic Sciences)

Dmytro Samoilenko, Postgraduate

University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine

Economic Security of Enterprises in the Conditions of Digital Technologies and Pandemic

The article is devoted to solving scientific problems of economic security of economic entities of various forms of ownership, in particular in the conditions of digital technologies and pandemics. The essence of "economic security of the enterprise" is defined, the review of leading scientists-economists concerning the specified research topic is made. The significance of economic security of enterprises is substantiated, the ways of solving problems in activity of enterprises are offered.

Based on the analysis of the publications of scientists, we have identified in the classical form: international, state, regional, sectoral, private or economic level of economic security. In our opinion, the economic security of any enterprise is an opportunity to carry out activities, maintain normal working conditions, development, and in cases of external and internal challenges, threats, risks, dangers to resist and resume their activities.

Among the proposals to strengthen the economic security of each enterprise, we recommend: diversification and expansion of production, which will increase economic efficiency, namely the profitability of the enterprise, the range and additionally attract existing employees; reduce operating costs by optimizing online and offline operation, implementation of energy savings - day and night, etc; introduction of aggressive marketing, namely increase of net income due to occupation of new market segments; introduction of investment attractiveness of the enterprise, introduction of new technologies, creation of more qualitative production; input quality control of raw materials, control over technological operations, development of control system and quality assessment for individual technological operations - search for analogues; participation in exhibitions, presentations at various levels; constant monitoring and adjustment of data; conducting promotional discounts and attracting new potential consumers of the company's products.

economic security, digital technologies, enterprise, pandemic, business

Одержано (Received) 16.10.2020

Прорецензовано (Reviewed) 27.10.2020

Прийнято до друку (Approved) 21.12.2020

УДК 330.341.2

JEL Classification: O25

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).176-181](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).176-181)

Л.О. Жилінська, доц., д-р екон. наук

Дніпровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна, м. Дніпро, Україна

Пріоритетні напрями стимулювання розвитку промисловості у містах, які перебувають на постконфліктних територіях

Стаття присвячена аналізу та пошуку пріоритетних напрямів стимулювання розвитку промислових підприємств, які знаходяться на постконфліктних територіях. Представлено трактування терміну «постконфліктні території». Проведено аналіз промислової галузі Донецької та Луганської областей та виявлено причини падіння обсягів реалізації промислової продукції. Охарактеризовано провідні підприємства промислового сектору Донецької та Луганської областей, які знаходяться на території підконтрольної української владі. Проведено аналіз напрямів для стимулювання промислового сектору української економіки. Визначено пріоритетні напрями стимулювання розвитку промисловості у містах, які перебувають на постконфліктних територіях.

розвиток, постконфліктні території, промислові підприємства, управління, трансформація

Л.А. Жилинская, доц., д-р. экон. наук

Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта им. академика В.Лазаряна, г. Днепр, Украина

Приоритетные направления стимулирования развития промышленности в городах, которые находятся на постконфликтных территориях